

Jedinú výhradu by sme si dovolili vysloviť len v súvislosti s mierne minimalistickým poňatím analýzy notácie, ktorá by si podľa našej mienky zaslúžila väčšiu pozornosť aj v súvislosti s veľmi aktívnou činnosťou českých majstrov v Uhorsku v celom 15. storočí.

Sme však veľmi radi, že prostredníctvom prameňnej edície *Varadínskeho antifonára* je dnes možný ľahký prístup k ťažko dohľadateľným zlomkom tohto kódexu, ktoré sú väčšinou bez vlastnej signatúry. Veríme, že pramenné výskumy v blízkej budúcnosti

odhalia i ďalšie stratené časti tohto rukopisu a dúfame, že okrem časti zlomkov zo Slovenska (Štátny archív v Bratislave, pracovisko Archív Modra, Archív mesta Košice)²¹ a ojedinele i z Maďarska (Arcibiskupská knižnica v Ostrihome)²² budú i v online priestore sprístupnené všetky časti *Varadínskeho antifonára*.

<https://doi.org/10.31577/musicoslov.2023.1.8>

Eva Veselovská

Ústav hudobnej vedy SAV, v. v. i.

Věra Frolcová, Pavel Kosek, Hana Bočková, Markéta Holubová, Tomáš Slavický: Má svou známou notu. Kramářské písně v ústní tradici Moravy a Slezska

Brno : Host, 2023, 664 s. ISBN 978-80-275-1379-6

Letákové piesne (s pôvodným pomenovaním „jarmočné“ a „púťové“), s ekvivalentom v českom jazyku „kramářské“, stáli v česko-slovenskom kontexte dlhodobo z rôznych

príčin na okraji záujmu. Postupne sa však letákové piesne presunuli do centra pozornosti bádateľov z viacerých vedných disciplín, tak ako sa rozširovali či menili dominanty ich výskumného záberu a aktualizoval sa predmet viacerých vedných odborov – literárnej vedy, etnológie a folkloristiky, hymnológie či muzikológie. Letákové piesne predstavujú komplexný fenomén, ktorý zahrnuje množstvo rôznych aspektov podmienených okrem iného aj životnosťou týchto piesní v priestore vymedzenom geograficky, etnicky, kultúrne či sociálne, a najmä prostredníctvom viacerých médií a ich vzájomných vzťahov (tlač, rukopis, ústnosť). Táto ich komplexnosť je určená nielen spojením slova a nápevu, ale aj pôsobením „na pomedzí“ a prechodom cez rôzne hranice a sféry.

K prvým priekopníckym prácam o letákových piesňach v česko-moravskom prostredí patria štúdie Františka Bartoša zo 70. a 80. rokov 19. storočia. S odstupom niekoľkých desaťročí v tejto téme pokračovali dnes už klasické diela Bohuslava Beneša, Bedřicha Václavka a Roberta Smetanu z polovice minulého sto-

²¹ Dostupné na internete: <http://cantus.sk – varia> [12. 12. 2022]

²² Dostupné na internete: <http://www.bibliotheca.hu/fragmenta/082.htm> [12. 12. 2022]

ročia.¹ O desaťročie neskôr sa k nim pripojili práce Ľubice Droppovej zaoberajúce sa piesňovým materiálom z územia Slovenska, na ktoré v slovenskom prostredí nadviazali ďalšie autorky až začiatkom 90. rokov.²

V česko-moravsko-slovenskom rámci sú dnes k dispozícii viaceré práce evidenčného a evidenčno-analytického typu s rôznou hĺbkou spracovania materiálu (súpisý letákových tlačí, bibliografie, katalógy a pod.). Zriedkavejšie sa objavujú publikácie, ktoré účelne spájajú funkciu katalógov s edíciou prameňov. Väčšina z nich sa viaže na určitý archívny či zbierkový fond, na základe ktorého vznikla, aby sa stala východiskom nielen pre ďalšie práce materiálového, súpisového či katalogizačného typu, ale aj na využitie v ďalšom výskume. Za jednotlivé typy publikácií zo slovenského prostredia možno spomenúť kolektívnu bibliografiu letákových tlačí z roku 1996 či obsiahly katalóg kombinovaný s antológiou autoriek Ľubice Droppovej a Evy Krekovičovej z roku 2010.³ Letákové tlače ako pramene niektorých piesňových typov, žánrov či funkčno-tematických skupín sa zároveň začali systematickejšie využívať aj v štúdiu vybraných piesňových kategórií.⁴

Literatúru k problematike letákových piesní rozšírila minulý rok nová publikácia. Vzťahuje sa síce na územne vymedzený materiál z Moravy a Sliezska, repertoárovými presahmi a typologickými analógiami sa však dotýka aj územia Slovenska. Kolektívna monografia s názvom *Má svou známou notu. Kramářské písně v ústní tradici Moravy a Slezska* sa z doterajšieho súboru prác vyníma popri akcente na nápevy aj precízne spracovanou kritickou edíciou 36 piesní s nápevmi. Sleduje fenomén letákových piesní v multidisciplinárnom zábere – je výsledkom jedi-

nejšej spolupráce piatich autorov z viacerých vedných odborov a špecializácií, pre ktoré sa stala letáková pieseň dôležitým prameňom a relevantným objektom záujmu: etnológie a folkloristiky, etnomuzikológie, muzikológie a hymnológie, literárnej vedy a literárnej histórie, historickej lingvistiky a dialektológie. Na jej vzniku sa podieľali autori z niekoľkých akademických, univerzitných a pamäťových inštitúcií: Věra Frolcová a Markéta Holubová (Etnologický ústav AV ČR, v. v. i.), Pavel Kosek (Ústav českého jazyka, Masarykova univerzita), Hana Bočková (Ústav české literatury, Masarykova univerzita) a Tomáš Slavický (Národní muzeum v Prahe).

Názov monografie, zvolený nepochybne aj symbolicky, je citátom jedného z rozšírených písomných nápevových odkazov, ktoré sa občas uvádzali pri zázname textovej zložky piesne a nachádzajú sa aj na letákových tlačoch. Tlačené verzie letákových piesní spravidla hudobný zápis neobsahovali. Nápevy sa však šírili ústnym podaním. Výskum letákových piesní z ústnej tradície preto prináša cenné poznatky aj k ich hudobnej stránke. Navyše, recepcia týchto piesní v ústnej tradícii predstavuje ďalšiu fázu ich života v tradičnom prostredí. Z tejto vývinovej fázy letákových piesní publikácia vychádza a poukazuje na ich zdroje, pramene a paralely.

Autori v monografii rozvíjajú prístup k štúdiu letákových piesní, ktorý sa dosiaľ využíval iba selektívne, a to v prípade vybraných piesňových typov či žánrov. Odkazujú paralelne na viaceré typy médií, ktoré boli súčasťou života letákových piesní v písomnej aj ústnej tradícii. V centre pozornosti tak stojí pieseň v jej modalitách, podobách, verziách a variantoch, ktoré prekračovali rámec daný médiom letákového tlače a písomnej kultúry

¹ BENEŠ, Bohuslav: *Světská kramářská píseň*. Brno : Univerzita J. E. Purkyně, 1949.

² Napr. práce Evy Krekovičovej, Viery Sedláčkovej a Ivony Benčíkovej.

³ KLIMEKOVÁ, Agáta – ONDROUŠKOVÁ, Janka – AUGUSTÍNOVÁ, Eva – DOMOVÁ, Miroslava: *Bibliografie jarmočných a púťových tlačí 18. a 19. storočia z územia Slovenska*. Martin : Matica slovenská, 1996. DROPPOVÁ, Ľubica – KREKOVIČOVÁ, Eva: *Počujte panny, aj vy mládenci... Letákové piesne zo slovenských tlačiarní*. Bratislava : Eterna Press; Ústav etnológie Slovenskej akadémie vied, 2010.

⁴ Napr. KREKOVIČOVÁ, Eva: Barokový obraz Smrti – nevesty vo folklóre alebo putovanie jednej jarmočnej balady. In: *Národopisné informácie*, roč. 1, 1993, s. 20-30. URBANCOVÁ, Hana: *Mariánske legendy v ľudovom speve. Príspevok k typológii variačného procesu*. Bratislava : AEPRESS, 2007.

a presahovali do ústnych foriem prednesu, šírenia a tradovania. Na vzťah letákových tlačí a ústneho média poukázali niektoré práce českých, moravských a slovenských autorov, pričom každý z nich sledoval iný aspekt tejto väzby. Nová monografia o letákových piesňach v ústnej tradícii tento prístup rozvinula do detailne rozpracovanej metodiky, ktorú aplikuje dôsledne na štúdium každého editovaného piesňového typu.

Koncepcia monografie vychádza z trojdielneho členenia. Obsahuje úvod (s. 13 – 34), vlastnú edíciu (s. 37 – 468) a obsažné komentáre (s. 469 – 570), ktoré sú doplnené prílohami v podobe farebných obrazových prameňov (s. 573 – 590) a užívateľsky praktických súpisov a registrov (s. 593 – 650). Ide o objemnú a zároveň obsažnú publikáciu, ktorá účelne kombinuje vedeckú syntézu s kritickou edíciou piesňového materiálu a sprievodným komentárom, vrátane analyticko-opisných sond do jednotlivých piesňových typov.

Prvá časť pod názvom *Úvod* prináša dve vstupné štúdie, ktoré zverejňujú základné informácie a poukazujú na dominujúce aspekty v publikácii. Je to obraz letákových piesní v ústnej tradícii v pohľade autorov V. Frolcovej a T. Slavického („Kramářská píseň v ústní tradici. Fascinace kontinuitou?“) a otázka záznamu hudobnej zložky letákových piesní od V. Frolcovej („Hudební dokumentace kramářských písní v první polovině 20. století“). Autorka sa osobitne venuje zberateľom a ich dokumentačným koncepciám, približuje profily interpretov a nositeľov tradície spevu týchto piesní a v závere uvádza edičné zásady výberu, usporiadania a sprístupnenia piesní v materiállovej časti.

Jadro publikácie tvorí vlastná *Edícia* piesňového repertoáru. Obsahuje 36 letákových piesní (piesňových typov), sústredených do deviatich okruhov. Každý z piesňových typov je prezentovaný v „spätnej“ postupnosti od ústnej verzie piesne k písomnej verzii z letákového tlače. To znamená, že ako prvá je uvedená verzia z ústnej tradície (textový incipit, odkaz na speváka/speváčku, lokalitu a rok záznamu, nápev s prvou strofou, text piesne s pokračujúcou strofou/strofami). V poradí ako druhá je uvedená verzia piesne z letákového tlače (obálka tlače, nadpis piesne s miestom

a rokom/rokmi vydania a zápis celého piesňového textu). Vznikla tak piesňová edícia, ktorá poskytuje základný prehľad v materiáli bez toho, aby bola zaťažovaná množstvom sprievodných dát a komentárov. Tie sú uvedené oddelene, v samostatnej časti publikácie, čo umožnilo editorom rozvinúť a obohatiť sprievodné texty do podoby obsiahlych viacvrstvových komentárov. Súčasťou edície je transkripčná poznámka v závere; týka sa textovej aj hudobnej zložky publikovaného piesňového materiálu z tlačenej aj ústnej verzie.

Tretia časť s názvom *Komentáre* sa člení do dvoch blokov. Prvý z nich prináša komentáre k zverejnenému materiálu v edícii podľa jednotlivých piesní (piesňových typov). Uvádzajú sa v záväznej štruktúre, ktorá umožňuje dobrú orientáciu v množstve informácií, dát a odkazov: textový incipit piesne podľa ústneho podania, odkaz na prameň/zdroj (ústne podanie – letáková tlač) a stavba strofy, úvodná časť (základné informácie o piesni, historické doklady, verzie, varianty), text (analýza z literárnovedného a lingvistického hľadiska), nápev (odkazy na etnomuzikologické a hymnologické pramene, analýza a štýlová charakteristika nápevu) a médium (tlačené, rukopisné a ústne verzie v chronologickom slede). Takéto detailné spracovanie kritických komentárov rozhodne nie je samoúčelné. Jeho význam osvetľujú v tomto prípade najlepšie samotní editori: „Naši snahou je ukázať paralelný souběh životnosti písně v různých médiích a také různé postavení kramářského tisku v malých ‚dějinách‘ písní; přímočará cesta od kramářského tisku k orální tradici nemá všeobecnou platnost.“ (s. 237 – 238). Druhý blok obsahuje štúdie v podobe súvislých textov. Komentujú vybrané aspekty zverejneného piesňového materiálu v multidisciplinárnom pohľade: tvorcovia a vydavatelé letákových piesní (M. Holubová), šírenie editovaných piesní (V. Frolcová), literárne aspekty editovaných piesní (H. Bočková), jazykové aspekty (P. Kosek), premeny nápevov a textov medzi písomnou a ústnou tradíciou z pohľadu hymnológie (T. Slavický) a nápevy z pohľadu etnomuzikológie (V. Frolcová).

Napriek tomu, že obrazové ukážky (č. 1 – 40) sa objavujú v celej práci, kde primárne

slúžia na ilustráciu príslušnej pasáže textu, farebným obrazovým dokumentom (č. 41 – 56) patrí samostatná príloha. Zahrnuje rôzne typy prameňov letákových piesní (tlače a rukopisy, kancionály, spevníky, zbierky, archívne záznamy a pod.). Poukazuje aj na vizuálno-výtvarnú reflexiu tém letákových piesní, prítomnú na výtvarnom motíve z obálky letákov, tlače s tematickými paralelami v populárnej výtvarnej kultúre (ľudová maľba na skle, farbotlač, kolorované obrázky a pod.) či vo výtvarnom zdobení spevníkov, kancionálov, modlitebných knížiek a pod. Obrazové ukážky v texte a farebná príloha spolu vytvárajú jeden celok, zrejmý aj zo spôsobu číslovania. Hoci sa výtvarnej stránke letákových tlačí publikácia osobitne nevenuje (vzhľadom na dominantné východisko v ústnej tradícii), vizuálne atraktívne prílohy prinášajú informáciu aj o tejto zložke letákových médií.

Korektne spracované *Súpis*y jednak uľahčujú čitateľom a užívateľom publikácie orientáciu v zverejnenom materiáli, jednak poskytujú bádateľom východisko na ďalší výskum – či už z hľadiska odbornej literatúry a pramenných zdrojov, registra piesňových typov (incipitov), textových motívov, lokalít atď. (Chýbajúci register nadpisov letákových tlačí zrejme opäť súvisí najmä s východiskom v ústne tradovaných piesňových typoch.) Osobitne treba oceniť register nápevových odkazov, ktorý nebyva vždy štandardnou súčasťou takýchto prác. Prináša pritom dôležitú informáciu k skromne doloženej hudobnej zložke v médiu letákových tlačí.

Monografia je výsledkom mimoriadne náročnej heuristickej práce. Tá je stále otvorená a nevyklučuje priebežné dopĺňanie materiálu o dodatočne objavené alebo dodatočne zohľadnené pramene. Poznatky, ktoré monografia s edíciou prináša, smerujú do širšieho kontextu dejín spevnej kultúry nielen na území Moravy a Sliezska, ale prostredníctvom materiálových väzieb a mnohých analógií aj do ďalších regiónov strednej Európy vrátane územia Slovenska.

Zásadným prínosom publikácie je jasné metodologické uchopenie štúdia letákových piesní a koncepcne premyslený editorský prístup k ich zverejneniu v materiálovej časti. Retrospektívne „dejiny“ piesňového typu ako súbory variantov a verzií z rôznych historických období zaznamenaných prostredníctvom rôznych médií predstavujú východisko štúdia letákových piesní z ústnej tradície a ich edičného sprístupnenia s komentárom. Každý z 36 piesňových typov sa v komentároch prezentuje v diachrónno-synchrónnom pohľade. Výsledkom je plastický obraz, ktorý odkrýva oveľa bohatšie vzťahy a prepojenia tohto repertoáru než väčšina doteraz publikovaných prác. Je dôležité, že monografické štúdium piesne (piesňového typu) sa prezentuje s vedomím zložitých vzťahov nelineárnej povahy pri odkrývaní takých výsekov tradície, ktoré umožňuje rekonštruovať pramenná báza stojaca dnes bádateľom k dispozícii.

Špecifickým prínosom je publikovanie letákových piesní spolu s nápevmi, ktoré pochádzajú z dobovej živšej tradície. Edícia sa opiera o tematický terénny výskum moravských zberateľov s akademickým a hudobným zázemím Františka Lýska (1904 – 1977) a Jana Poláčka (1896 – 1968) z prvej polovice 20. storočia. Hoci ide o menší súbor necelých štyroch desiatok piesní, mimoriadne záslužný je pokus editorov o vyčlenenie niekoľkých nápevových vrstiev letákových piesní: jednak z hľadiska hudobnoštylových znakov, jednak vo vzťahu k ich genéze a väzbám na rôzne žánrové oblasti spevu (univerzálne letákové nápevy, folklorizované kancionálové nápevy, regionálne nápevy atď.). Komplettná hudobná analýza korpusu 36 piesní ako jedného samostatného celku ostala síce otvorená, zverejnený materiál však takúto analýzu umožňuje realizovať aj dodatočne – ako dopĺňujúci pohľad k štúdiu individuálnych piesní/nápevov. Nahrádza ju však hudobno-typologické rozlíšenie dvoch základných piesňových okruhov (západný a východný piesňový typ), ktoré vychádza z moravskej a českej etnomuzikologickej systematiky.⁵

⁵ HOLÝ, Dušan: Na okraj etnografické hranice na Moravě. In: *Národopisný věstník československý*, roč. 2 (35), 1967, s. 21–42. TYLLNER, Lubomír – VEJVODA, Zdeněk: *Česká lidová píseň. Historie, analýza, typologie*. Praha: Bärenreiter, 2019.

Autori sa dotkli takých kľúčových otázok hudobnej zložky týchto piesní, ako sú putovné nápevy, parafrázy, kontrafaktúry a kontrapozitá (sledovateľné aj cez odkazovú prax), ale aj otázok stability a variability nápevov a textov, reprezentatívnosti textových incipitov a pod.

V komplexnom pohľade na fenomén letákových piesní z územia Moravy a Sliezska podľa zvolených aspektov (dokumentácia a interpreti – médiá – autori a vydavatelia – poetika textov – jazyk – nápevy) na jednej strane, a podľa malých monografických sond, ktoré prinášajú opisno-analytickú informáciu (kritický komentár) k jednotlivým piesňovým typom na druhej strane, vznikol mimo-

riadne bohatý a plastický obraz týchto piesní. Je potrebné vyzdvihnúť skutočnosť, že autori na malej piesňovej vzorke prezentujú široký záber problémov a otázok, ktoré výskum letákových piesní zahrnuje, pričom poskytujú perspektívne riešenia s multidisciplinárnym zázemím. Publikácia je nepochybne dobrým návodom a cennou inšpiráciou na pokračovanie vo výskume fenoménu letákových piesní, a to aj v širšom teritoriálnom a etnicko-národnom zábere.

<https://doi.org/10.31577/musicoslov.2023.1.9>

Hana Urbancová

Ústav hudobnej vedy SAV, v. v. i.

Tereza Žůrková – Daniela Kotašová – Dagmar Štefancová – Tomáš Slavický: Antonín Buchtel. Sběratel s laskavou duší, a jeho kolekce hudebních nástrojů

Praha: Národní muzeum, 2021, 239 s. ISBN 978-80-7036-680-8 (print)

Nedávno rozšíril vydavateľské aktivity Národného múzea v Prahe ďalší titul venovaný oblasti hudby. Ide o monografiu, ktorá pred-

stavuje zberateľské aktivity Antonína Buchtela, českého vzdelanca 19. storočia a hudobného znalca. Kniha vyšla v rámci edičného radu *Editio Monographica Musei Nationalis Pragae*, kde medzi celkove 29 zväzkami je v poradí treťou publikáciou sústredenou na zbierky z oblasti hudby.¹ Na príprave publikácie sa podieľali štyria autori, kurátori zbierok Českého múzea hudby, Tereza Žůrková, Daniela Kotašová, Dagmar Štefancová a Tomáš Slavický.

Hoci je ústrednou témou monografie Buchtelova vzácna zbierka hudobných nástrojov a ťažiskom publikácie jej katalóg, kniha poskytuje širší a komplexnejší obraz – zaoberá sa osobnosťou jej pôvodného majiteľa, pričom na pozadí jeho životopisu predstavuje Buchtelove hudobné i nehudobné aktivity a záujmy v kontexte doby, ďalej sa zaoberá okolnosťami budovania zbierky nástrojov pred tým, ako ju Buchtel daroval Muzeu Království českého, predchodcovi dnešného

¹ Dostupné publikované monografie v prehľade na <https://www.nm.cz/e-shop/knihy/monografie?productsPage=0&pageId=674>